

Anmeldelser

Holger Willumsen: »Det danske Socialdemokratis Europapolitik 1945-1949«

Odense Universitetsforlag, 1991, 115 sider, 150 kr.

Det er påfaldende, at begrebet 'Europapolitik' som et led i dansk udenrigspolitik først siden slutningen af 1980'erne har vundet indpas i den offentlige debat og i de politiske partiers programmerklæringer. Intensiveringen af EF-samarbejdet og omvæltningerne i Central- og Østeuropa har gjort det påkrævet at beskæftige sig med Danmarks relationer til det øvrige Europa i en langt bredere sammenhæng, end det tidligere var almindeligt. I de foregående 30 år talte man om 'markedspolitik', når det drejede sig om Danmarks forhold til Europa. Det var en afspejling af, at hverken idépolitiske eller sikkerhedspolitiske sider af udenrigspolitikken i nogen synderlig udstrækning blev set i sammenhæng med det specifikt europæiske. Det idépolitiske hørte til inden for FN – og til en vis grad inden for det nordiske samarbejde; det sikkerhedspolitiske inden for NATO, hvor amerikanerne 'heldigvis' var dominerende.

Begrebet 'markedspolitik' var en rimelig betegnelse for den linie en småstat som Danmark – uden større udenrigspolitiske ambitioner – måtte anlægge i slutningen af 1950'erne, da landet skulle finde ud af at placere sig mellem, eller inden for, de markedspolitiske blokke, der på det tidspunkt var ved at opstå i Vesteuropa. Og det har siden været en velkommen betegnelse for de toneangivende kredse, der har villet reducere vores forhold til EF til et spørgsmål om flæskepriser. Først de senere års voldsomme omvæltninger på den europæiske scene har ført til en gradvis ændring i sprogbruken – dog med mange reminiscenser fra tidligere. Folketingets *markedsudvalg* har stadig samme navn – omend det i dag beskæftiger sig med alt andet end flæskepriser.

Det forhold, at vi i dag for alvor skal til at føre Europapolitik, giver emnet for Holger Willumsens historiske afhandling en vigtig aktuel dimension. I de første år efter krigen, var der mulighed for at formulere en samlet politik over for de udfordringer den europæiske udvikling stillede Danmark over for. Før krigen var dansk Europapolitik nærmest lig med Tysklandspolitik, og fra midten af 1950'erne – og indtil de allerseneste år bliver Europapolitikken i udpræget grad knyttet sammen med rent udenrigsøkonomiske relationer. Relativt frigjort fra disse snævre bindinger – men naturligvis med afsæt i grundlæggende overvejelser af både politisk og økonomisk art vedrørende landets internationale placering – skulle der i de første efterkrigsår tages stilling til en række væsentlige udenrigspolitiske spørgsmål; først og fremmest vedrørende Europatankens nye gennemslagskraft, integrationsudviklingen på kontinentet, Europas opdeling mellem øst og vest kombineret med de to nye supermagters dominerende indflydelse, samt de internationale muligheder for Danmarks omstilling fra et landbrugs- til et industri-samfund. Europa var i opbrud – ligesom tilfældet har været siden slutningen af 1980'erne.

Bogen er oprindelig skrevet i 1989 som en specialafhandling ved Odense Universitet. Heraf måske den lidt overhalede formulering i forordet om at, »formålet med denne bog er at yde et bidrag til belysning af Danmarks forhold til Europatanken, og det er forfatterens håb, at den kan fremme interessen for andre sider af EF end de snævert økonomiske.« Denne interesse er i sandhed blevet fremmet gennem den seneste europæiske udvikling. Men det gør ikke bogens tema mindre relevant ud fra en aktuel synsvinkel, snarere tværtimod. Noget tilsvarende kan siges om begrundelsen for at vælge Socialdemokratiet som afhandlingens genstandsfelt, hvor det vel stadig – trods udviklingen inden for SF – er rigtigt at hævde (jvf. forordet), at hovedskillelinien mellem tilhængere og modstandere af EF's integration går inden for dette parti.

Det er vel også i bevidstheden om, at temaet har mere end rent historisk relevans, når Willumsen i indledningen forsøger at præcisere indholdet i begrebet 'Europapolitik'. Han lægger tre aspekter ind i det: spørgsmålet om Danmarks rolle i Europa, om Europas rolle i forhold til den øvrige verden, og endelig om hvorledes fred, demokrati og menneskerettigheder skal sikres i Europa. Det nye i situationen efter 1945 er netop de to sidste aspekter, der for en småstat som Danmark spillede en helt inferior rolle inden krigen. Og i dag er det ikke mindst det andet aspekt om Europas – eller i det mindste EF's – rolle i verden, der er kommet i fokus, og som ændrer præmisserne for traditionel udenrigspolitisk tænkning herhjemme.

Desværre forholder Willumsen sig ikke klart til disse tre aspekter i Europapolitikken. Han følger præsentationen af dem op med at sige, at fremstillingen – ud over at belyse Socialdemokratiets forhold til Europatanken – har til at formål at »fremdrage ... den udenrigspolitik, partiet havde udarbejdet som forberedelse til efterkrigstiden.« Herved udvander han den skitserede opdeling, der ikke får nogen styrende indflydelse på den efterfølgende analyse.

I det hele er fremstillingen ikke præget af nogen imponerende systematik, og heller ikke af noget forsøg på at koncentrere sig om overordnede sammenhænge eller dyberegående forklaringsfaktorer, når lige bortses fra nogle ret tvivlsomme betragtninger i afslutningskapitlet om ur-europæerne og nordisk egenart. Afhandlingens værdi ligger i det omhyggelige arbejde, der er gjort med at gennemgå internt socialdemokratisk materiale fra perioden 1945-49, herunder materiale om partiets deltagelse i internationale socialismøder (også under besættelsen), og herigennem bidrage med mange enkeltoplysninger, der kan indgå i en forklaring på Socialdemokratiets holdning til europæiske spørgsmål i den pågældende periode.

Man føler sig ikke altid lige overbevist af de udledninger forfatteren foretager på grundlag af de fremdragne oplysninger, men visse linier fremstår dog relativt klart efter gennemlæsningen. Det bliver således overbevisende påvist, at den socialdemokratiske udenrigspolitiske tænkning i årene omkring befrielsen var centreret omkring, hvad

der benævnes en Norden-FN linie – og at der inden for denne linie ikke var levnet plads til et specifikt europæisk perspektiv. »Socialdemokraterne havde med andre ord ingen Europapolitik«, siges det ligefrem s.13. Af de senere nok så bekendte fire søjler i dansk udenrigspolitik var den atlantiske endnu ikke opfundet (til forskel fra situationen i Norge), og den europæiske endnu ikke trængt ind i bevidstheden – hvilket nok også var mere eller mindre sandt for de øvrige partiers vedkommende.

Mere tvivlsomt forekommer det så, når Willumsen til sidst i sin afhandling hævder, at vejen til Europa fremstår »som det overordnede tema i det danske Socialdemokratis udenrigspolitik 1945-1949«. Det sker, bl.a. efter at Willumsen et par sider før – under omtalen af partiets tilslutning til Europarådet – kategorisk skriver, at »partiet besluttede sig for at få en Europapolitik« (s.85). Her savnes fastholdelsen af den indledende præcisering af begrebet Europapolitik – og hvad var det egentlig for en vej frem mod det europæiske Socialdemokratiet havde tilbagelagt, da vi var nået frem til 1949? Var der ikke snarere tale om en mistet tro på FN-linien, en kun halvvejs opslutning omkring det atlantiske, og et stædigt forsøg på fastholdelse af det nordiske – samtidig med at det specifikt europæiske stadig ikke havde fået nogen fremtrædende plads? (jvf. i øvrigt hertil to kommende publikationer; dels Poul Villaumes disputats om dansk NATO-politik i 50'erne, dels Thorsten Borring Olesens analyse af Socialdemokratiets sikkerhedspolitik 1948-49 i »Brændpunkter i dansk politik«). Om nogen egentlig socialdemokratisk Europapolitik var der næppe tale i 1949 – til trods for tilslutningen til Marshall-planen, Atlantpagten, Europarådet og Den danske Europakomité (s.88).

Man savner her en diskussion af nogle mere grundlæggende determinanter bag partiets holdning til perspektiverne i det europæiske samarbejde. Bogen yder helt klart et bidrag til forståelsen af disse determinanter. Den indeholder således en spændende fremlæggelse af Socialdemokratiets stærke nordiske engagement omkring 1945, hvor partiet går langt i retning af at foreslå en regulær nordisk føderation. Forslagene afvises af de øvrige nordiske partier under henvisning til Sovjet-

unionens magtstilling og konsekvenserne for Finland. Bekendelsen til den nordiske føderalisme ses af Willumsen som en dansk variant af det samtidige kontinentaleuropæiske opgør med nationalstatstankegangen. Også i forbindelse med gennemgangen af Socialdemokratiets deltagelse i det internationale socialist-samarbejde efter krigen kommer der elementer frem, der kan bruges til en mere dybtgående motivanalyse, således omkring spørgsmålet om Europa som en tredje kraft og om holdningen til det supranationale. Endelig fremlægger Willumsen ganske detaljeret uoverensstemmelserne inden for partiet forud for Haag-kongressen i maj 1948, hvor der efter langvarige diskussioner gives Frode Jakobsen tilladelse til at deltage som privatperson.

Altsammen kunne det have været brugt til en afsluttende og væsentlig diskussion om de nævnte determinanter. Om den stærke binding til Norden siger han selv til slut, at »nærværende undersøgelse muliggør ikke en forklaring af de dybere årsager til dette forhold« (§.89). Alligevel vover han sig ud i en ejendommelig forklaring af mytologisk art. I stedet burde han have taget fat i det oplagte interessesammenfald mellem de nordiske lande omkring centrale socialdemokratiske værdier, og de parallelle erfaringer partierne havde gjort i regeringsposition; f.eks. troen på at en keynesiansk inspireret økonomisk politik på nationalstatsligt grundlag havde fremtiden for sig (jvf. hertil Vibeke Sørensens Ph.d.-afhandling fra 1988: »Social Democratic Government in Denmark under the Marshall Plan 1947-50« og efterfølgende arbejder). Årsagerne til den nordiske binding indgår samtidig i forklaringen af en række andre elementer i den socialdemokratiske Europapolitik – eller mangel på samme.

Set i lyset af de aktuelle perspektiver i bogens tema er der således alt i alt ikke meget at hente i Willumsens bog. Men han sætter fokus på forhold, der i en mere analytisk bearbejdning, kunne have givet større inspiration til dagens debat om dansk Europapolitik. Samtidig er bogen en nyttig fremlæggelse og analyse af hidtil ubenyttet partiinternt kildemateriale. Den giver herigennem ny indsigt i Socialdemokratiets deltagelse i og hold-

ning til europæisk og nordisk samarbejde i de første år efter 2.verdenskrig.

Hans Branner,
Forskningsstipendiat,
Institut for Statskundskab,
Københavns Universitet

O.K. Pedersen, N.Å. Andersen, P. Kjær, og J. Elberg: »Privat Politik, Projekt forhandlingsøkonomi«

København, Samfundslitteratur, 1992,
216 sider, 195 kr.

Denne bog søger at videreudvikle teorien om »forhandlingsøkonomi«, således som den præsenteredes fra midten af 80'erne. Der er altså tale om et forsøg på at analysere og forklare overgange og spring i økonomi og politik i Danmark i primært dette århundrede. Selv om der i fremstillingen også trækkes nogle historiske linjer, er det imidlertid udviklingen efter krigen, og i særdeleshed udviklingen de sidste 20 år, der står i centrum.

Forhandlingsøkonomien (ca. 1975-) søges som i tidligere fremstillinger indplaceret i forhold til såvel markedsøkonomien (ca. 1900-ca. 1930) som blandingsøkonomien (ca. 1930-1975). De betragtes som en slags forstadier, men på den anden side set hævdes ikke, at træk fra tidligere faser aldeles er forsvundet. Hvilken rolle de idag spiller fremgår dog ikke helt klart. At forhandlingsøkonomi skulle være udviklet fra omkring midten af 70'erne bruges også som afsæt til at undersøge fænomenet »privat politik«, som vi ikke tidligere er blevet præsenteret for som begreb indenfor denne teoridannelse.

Til at løse denne opgave præsenteres vi såvel for en teoretisk ramme samt nogle studier af dansk erhvervspolitik, hvor hovedvægten er lagt på strukturpolitiske aspekter. Det er dog ikke alle sider af erhvervspolitikken, der belyses. Man savner i denne forbindelse klart studier eller i det mindste visse udblik til bl.a. landbruget. De empiriske studier beskæftiger sig navnlig med den del

af erhvervspolitikken, der har adresse til industri og håndværk. Udviklingen indenfor den finansielle sektor samt visse selskabsretlige problemer behandles også, ligesom dele af egnsudviklingen og teknologipolitikken berøres. Dermed bliver bogens empiriske base noget bredere end industripolitikken.

Forhandlingsøkonomien diskuteres ud fra mange perspektiver. Den karakteriseres bl.a. af den såkaldt centerløse statsform, hvor nye hybridorganisationer er skabt, således at samfunds- og resourcestyringen ikke er et spørgsmål om marked eller stat. En lang række private og offentlige aktører indgår i konkrete forhandlinger på baggrund af fælles forståelser, og her udvikles nye styringsmekanismer. De fælles forståelser betyder, at virksomhederne som noget nyt må inkorporere samfundsmæssige hensyn og krav i deres dispositioner. På denne måde præges driftsøkonomiske overvejelser nu i høj grad af samfundsoekonomiske succeskriterier. Dette sker efter sigende såvel på nationalt som på lokalt plan, og sammenfattes under begrebet privat politik.

Bogen har efter min mening her fat i en vigtig pointe. Vi har i de senere år set tendenser til, at der stilles andre og nye krav til virksomhederne, og en blandet kreds af private og offentlige aktører synes at præge ikke alene dansk erhvervspolitik, men også virksomhedernes handlen. Spørgsmålet er imidlertid om bogen ikke strammer skruen på dette punkt. Det er rigtigt set, at private virksomheder må tage hensyn, der måske ikke ligger i umiddelbar forlængelse af, eller ligefrem krydser rene driftsøkonomiske hensyn. Men det er tvivlsomt, om disse fælles forståelser er så stærke, som det hævdes. Det er min formodning, at der snarere er tale om en begyndelse end en cementering for slet ikke at tale om en afslutning af denne proces, og at der er mange usikkerhedsmomenter knyttet hertil. Efter de store kriser, som en række store danske virksomheder løb ind i sidste år, er man således begyndt at tale om, at der nu er brug for de sikre »bogholdere«, som det i 80'erne ikke var god latin at tale om. At driftsøkonomiske hensyn således skulle være en saga blot, er der ikke meget der taler for. Sagen er vel snarere, at nye lokal- og samfundsoekonomiske hensyn i virksomhederne idag

søges indordnet under den gamle driftsøkonomiske kalkyle – og ikke omvendt.

Forhandlingsøkonomiens start dateres til midten af 70'erne. Men også midten af 80'erne betragtes som et skæringspunkt, hvor privat politik udfolder sig. Her har strategier som »lokomotiver«, netværksdannelse og iværksættere været på den erhvervspolitiske dagsorden, og nye aktører som f.eks. Forum for industriel udvikling så dagens lys.

I disse tre politiske initiativer tillægges virksomhederne i følge den forhandlingsøkonomiske forståelse nye roller, der implicerer et samfundsmæssigt ansvar. Det er rigtigt, at man kan finde sådanne forventninger, og det er også rigtigt, at der er tale om en meget offensiv lancering af disse initiativer. Spørgsmålet er imidlertid, hvilken status initiativerne har, og i hvilket omfang der i det hele taget er udviklet en strukturpolitik. Det er min vurdering, at bogen tillægger dem altfor stor betydning i udviklingen og reformeringen af dansk erhvervspolitik. Dels fordi der trods alt er opnået relativt beskedne resultater, dels fordi disse temaer i selve den erhvervspolitiske diskussion ikke har fæstnet sig så meget. Her synes jeg, at forhandlingsøkonomien altfor let bliver fanget ind af den megen teatertorden i strukturpolitikken og erhvervspolitikken i det hele taget. Nu er interessen for disse initiativer blegnet, og Forum for industriel udvikling er nedlagt, hvilket viser såvel initiativernes som visse af aktørernes manglende stabilitet.

Hvis man skal vurdere denne bog som et bidrag til forhandlingsøkonomisk teori, må man sige, at den har fået flere ben at gå på. Oprindelig beskæftigede den sig med arbejdsmarkedet, men nye empiriske felter er føjet til og er i et vist omfang også søgt historisk forankret. På den teoretiske side er der også sket en udvikling, men det er undertiden vanskeligt at se, hvordan tidligere begreber og inspirationskilder følges op. F.eks. syntes Habermas' teorier om »kommunikativ handlen« at spille en relativ central rolle i tidligere fremstillinger, mens det er mindre tydeligt her. Tidligere blev der også lagt et betydeligt arbejde i at typologisere en række institutioner, men begreber som policy-institutioner, kampagne-institutioner o.s.v. hører vi

ikke meget om. Dette gør det utvivlsomt vanskeligt for læsere, der ikke har erhvervet et forudgående kendskab til forhandlingsøkonomisk teori at følge med.

Denne teoriudvikling har imidlertid også sin pris. Man får undertiden det indtryk, at der absolut skal udvikles et nyt begreb, hvis chancen byder sig. Og den byder sig ofte. Problemet er i denne forbindelse jo ikke selve præsentationen af begreber, men derimod at disse ikke operationaliseres i tilstrækkelig grad, og at der ikke bliver lejlighed til at diskutere og efterprøve begreberne i de empiriske studier. For at blive i bogens eget sprog, må forskere indenfor den forhandlingsøkonomiske tradition derfor overveje, om ikke deres »bygning« var lettere at rejse med mere enkle, men dog solide konstruktioner.

Karsten Ronit,
undervisningsassistent,
Center for offentlig organisation og styring,
Handelshøjskolen i København

Peter Bogason: »Forvaltning og stat«

Herning, Systime, 1992

Mens andre dele af det politiske system i Danmark ikke har været genstand for stor interesse, har forvaltningen i det sidste tiår påkaldt sig umådelig stor interesse. Mange forskere findes på dette felt, og publikationerne er talrige. Dette er ovennævnte bog også et udtryk for. Den indgår i en lærebogsserie om »offentlig forvaltning i Danmark« på ialt fem bind, som nok skal finde anvendelse i undervisningen.

Alt om dansk forvaltning kan af denne grund ikke blive behandlet i denne bog alene. Den rummer udover kapitler om statsteori, og kapitler om centraladministrationens struktur og historiske udvikling, samt den kommunale forvaltning også kapitler om forholdet mellem politikere og embedsmænd samt administrationens forhold til

borgerne. Den dækker dermed et bredt spektrum af genstande og problemstillinger.

Det er et klart plus, at vi i dele af bogen også får en historisk orientering af dansk centraladministrations udvikling. Ofte har dette været et stærkt forsømt område i politologien, og til studerende har været formidlet et noget amputeret og ahistorisk syn på en snart sagt hvilken som helst administrationsgrens rolle. Det er også et plus, at den politologiske tilgang diskuteres i relation til forfatningen, som ellers hyppigt overlades til andre fag.

I kraft af de mange spørgsmål, der tages op får vi udmærket overblik over forskellige sider af den offentlige forvaltning. På den anden side set giver dette også anledning til et par kritiske bemærkninger. Det er ikke ganske klart, hvad kriterierne for bogens opbygning er. Undertiden må forfatteren da også henvise den interesserede læser til nogle af de andre bind i serien, hvor spørgsmålet skulle være mere indgående behandlet. Det viser imidlertid, at der ikke bliver tilstrækkelig plads til at fordybe sig i et bestemt spørgsmål. Det bliver her og der til smagsprøver, men fluks springes videre til et nyt emne. F.eks. behandles den kommunale forvaltning i et enkelt kapitel, men hvorfor ikke afse en selvstændig bog i serien til denne? Vi præsenteres også for administrationens forhold til borgerne – altså en faktor i dens omgivelser – men et andet bind i serien handler netop om omgivelserne og kunne fint rumme denne dimension. Også samspillet med interesseorganisationerne berettes der om, men igen kommer forfatteren først lige igang, før der igen gås videre.

Bogen har en i mange henseender deskriptiv karakter. De mest spændende afsnit er så afgjort det første og sidste, hvor forfatteren får mulighed for at sammenholde de mange tråde. Her kommer også tydeligt til udtryk, at forvaltningen betragtes udfra et struktureringsperspektiv, d.v.s. forvaltningens udvikling og opgaver forsøges anskuet udfra det samspil, der er etableret internt i staten som f.eks. i forholdet til amter og kommuner, og de eksterne relationer til navnlig interesseorganisationerne. Der er her tale om et interorganisatorisk perspektiv eller en form for netværksperspektiv, om man vil. Staten og forvaltningen ses altså som én blandt flere aktører i det politiske sy-

stem. Der er ikke tale om en ultimativ magt i sig selv eller om noget, der kan instrumentaliseres af bestemte interesser. Dette synspunkt findes der klart nok også belæg for undervejs i kapitlerne, men læseren må have det i erindringen og mindes for sjældent om dette i sig selv fornuftige perspektiv.

Karsten Ronit,
undervisningsassistent,
Center for offentlig organisation og styring,
Handelshøjskolen i København

Torben Bager: »Andelsorganisering – En analyse af danske andelsorganisationers udviklingsprocesser«

Esbjerg, Sydjysk Universitetsforlag, 1992,
457 sider, 280 kr.

Andelsorganisering er tæt forbundet med udviklingen af den politiske kultur i Danmark. Det gælder både i andelsbevægelsens pionertid i slutningen af forrige århundrede, og det gælder i forhold til de senere årtiers rød-grønne kollektiver mv. Det er derfor særdeles velvalgt, når en af de mest fremtrædende andelsforskere her i landet, institutleder Torben Bager, SUC, retter søgelyset netop mod denne særlige organisationsform og betingelserne for dens udvikling. Myterne er mange og de andelsromantiske forestillinger stærke, og det er derfor i sig selv forfriskende med en kritisk og afbalanceret samfundsvidenskabelig analyse, der forsøger at placere andelsorganisering som fænomen i det rette perspektiv.

Torben Bager går særdeles grundigt til værkt, og der kan ikke herske tvivl om, at der her er tale om en analyse, som man ikke kan komme uden om, hvis man vil forstå danske andelsselskabers og den danske andelsbevægelses baggrund og udvikling. Samtidig leveres der en særdeles omfattende og kvalificeret teoretisk diskussion af sociale bevægelses udvikling især med udgangspunkt i den nyeste organisations-teoretiske diskussion omkring organisation-omgivelsesbetragtningens

»populations-økologiske« indfaldsvinkel og ny-institutionalismens tilpasningsteori og udviklingsdynamik.

Hovedtesen er, at udviklingen af andelsorganisationer i Danmark og mange andre lande er foregået i bølger, og at der er en nær sammenhæng mellem samfundsmæssige brud, opblomstringen af sociale og folkelige bevægelser og organisationsdannelser. Spørgsmålet er desuden, om de oprindelige andelsorganisationer mister deres medlemsorientering – og hvorfor? Endelig diskuteres perspektiverne i den nye vækstbølge.

Men netop analysens grundighed synes også at være dens svaghed. Den teoretiske diskussion og opstillingen af en analytisk model er af selvstændig værdi. Det samme er den meget grundige behandling af andelsorganiseringens konkrete udvikling. Problemet er imidlertid, at de to i sammenhæng ikke nødvendigvis letter forståelsen, men snarere komplicerer fremstillingen. Og det forstærkes yderligere af, at et af bogens temaer er, hvorvidt der i den konkrete analyse overhovedet er tale om sammenlignelige størrelser, samtidig med at der løbende stilles spørgsmålstejn ved, hvad selve indholdet i andelsorganiseringen er. Er det andet og mere end økonomi?

Torben Bager slår fast, at det er en forvrængning af de virkelige forhold at påstå, at andelsorganisationer først og fremmest oprettes for nogle princippers skyld. Oprettelsen af andelsorganisationer er først og fremmest betinget af eksistensen af økonomiske og konkrete problemer i almindelig menneskers hverdagsliv (s. 175). Derfor er andelsorganisationernes udvikling og medlemmernes forventninger også uløseligt knyttet hertil. Dynamikken knytter sig derfor også primært til »markedets« udvikling, og ikke så meget til det interne demokrati. Det er helt tydeligt, når man ser på udviklingen i landbrugets andelsselskaber og det forhold, at med den tiltagende produktionsspecialisering hos den enkelte landmand knyttes hans interesser mere og mere direkte til netop hans selskab, og ikke til andre. Egeninteressen vil i denne forbindelse kunne forklare meget af udviklingen.

Den centrale tese er altså, at en væsentlig del af andelsorganisationerne er opstået i sammenhæng med sociale bevægelser og samfundsmæssige nybrud, og at dette forhold i betydeligt omfang forklarer begge de to vækstbølger, både den voldsomme vækstbølge omkring århundredeskiftet, hvor det industrielt-kapitalistiske samfund brød igennem og arbejder- og bondebevægelserne tog form, og den mere beskedne vækstbølge siden 1970, hvor nye sociale bevægelser af rød-grøn observans har vundet frem og konturerne af et post-industrielt samfund er blevet synligt. Men meget betegnende sættes der samtidig et stort spørgsmålstegn ved, om der faktisk var to eller flere vækstbølger – et særdeles relevant spørgsmålstegn. Og det slås desuden fast, at der slet ikke er tale om den samme ideologi, idet der ikke findes en særlig andelsideologi, der er den samme i alle sociale grupperinger og uforandret i tidens løb.

Sammenhængen mellem andelsorganisering og sociale bevægelser udvikling bidrager også til at forklare det sociale og folkelige tomrum, som andelsorganisationerne tilsyneladende er havnet i. Og Torben Bager konkluderer således, at mange andelsorganisationer i tidens løb har bevæget sig langt væk fra deres oprindelige udgangspunkt: medlemmerne. Medlemmernes interesse for og greb om andelsorganisationerne er svækket, foreningen er svækket i forhold til forretningen, og medlemsorienteringen er i nogen grad erstattet af profitorientering (s. 405). Men hvis udgangspunktet er, at andelsorganiseringen fra starten primært var baseret på klare økonomiske og meget konkrete interesser, er det vel ikke så mærkeligt?

Selve de grundlæggende begreber bag andelsorganiseringen er altså tvetydige og det samme er de ideologiske holdninger. Denne flertydighed er i høj grad målet for analysen, men den efterlader også læseren med et lidt forvirret indtryk og en underlig uforløst følelse af, hvad andelsorganisering egentlig er, og om det i det hele taget er relevant at stille dette spørgsmål.

Derfor giver Torben Bagers bog stof til eftertanke, men med en masse løse ender. Således slutter han med at fremhæve, at andelsorganisering er et bud på økonomisk demokrati, der fortjener at indgå i

debatten om økonomiens demokratisering som andet og mere end en museumsgenstand.

Men denne udgangsreplik – hvor relevant den ganske rigtigt er – kunne måske have været inddraget specielt i analysen, så det kunne belyses, hvorfor det netop har været så svært at få gennemført medarbejderindflydelse i de landbrugs-ejede andelsselskaber? – Måske hænger det sammen med noget meget fundamentalt i selve andelsorganiseringen, nemlig at der først og fremmest er tale om en særlig ejerform i et kapitalistisk markedssystem, og ikke om et bevidst forsøg på at udbrede ejendomsretten til flest mulige?

Jacob Buksti,
konsulent,
Dansk Magisterforening

Karen Siune, Palle Svensson og Ole Tonsgaard: »– det blev et nej«

Aarhus, Politica, 138 sider

Det blev et Nej er en imponerende hurtig bog. Det er også en bog, der så vidt det ses, rammer rimeligt tæt. Og endelig er det en let læst bog.

Udgangspunktet er dels undersøgelser af indholdet i medierne før og under kampagnen om Maastricht i foråret 1992, dels AIM-interviews med vælgere i marts, maj og juni 1992.

Stoffet spænder vidt. Der er analyser af, hvor megen debat og hvor megen information, der var i tv, radio og forskellige aviser. Man forsøger vælgerens viden kortlagt. Og man analyserer hvem, der stemte hvordan. Endelig er der en del mere principielle overvejelser om direkte og indirekte demokrati, men med disse fjerner man sig dog i praksis en del fra problemerne omkring den 2.juni.

Det meste i bogen er godt og solidt. Men på visse punkter har bogen nok været lidt for hurtig. Det gælder dele af medieanalysen, hvor BT og Ekstra-Bladet kun medtages alene fra begyndelsen af april, medens fem andre aviser tages med allerede fra begyndelsen eller midten af januar. Hvorfor

denne forskel? Kan Karen Siune, der står for denne del af undersøgelsen, ikke holde ud at læse formiddagsblade? Som det er nu, gør forskellen i analyseperiode resultaterne ret usammenlignelige. Der er for eksempel intet mærkeligt i, at de to formiddagsblade har en speciel høj andel af debat- og læserstof. For analysen er netop indsnævet til den periode, hvor debatten spidsede til.

Dubios er også analysen af vælgeres vidensniveau. Forfatterne har nærlæst Folketingets informationsavis, og ud fra dette stillet otte spørgsmål af typen: »Er det rigtigt eller forkert at...«. Kun 40 procent af vælgerne svarer rigtigt på mindst halvdelen af de otte vidensspørgsmål. Ved rent gæt skulle halvdelen af vælgerne ellers komme op på mindst fire rigtige, og med bare lidt viden oveni, skulle man snarest vente 60-70 procent med fire rigtige.

En del af forklaringen er ligetil. Det er altid et problem ved vidensspørgsmål, hvad man stiller op med vælgere, der ikke vil svare. Man kan udelade dem af analysen. Så får man et for højt vidensniveau. En del nægter sikkert at svare, fordi de opdager, de ikke ved noget. Man kan også tage nægterne med i analysen. Så får man for lavt et vidensniveau. En del vil givet ikke svare af helt andre grunde end uvidenhed. For eksempel, fordi de er trætte af at blive eksamineret

Hertil kommer imidlertid, at kodningen af svar som rigtige eller forkerte i flere tilfælde er noget ulden. Det regnes for forkert at mene, at Den europæiske Union indebærer en fælles europæisk valuta. Men det gør den faktisk, selvom Danmark skulle have en særskilt afstemning. Tilsvarende er det helt rimeligt, hvis vælgerne siger, at de er »i tvivl« om flertalsafgørelser om udenrigspolitik og sikkerhedspolitik, og om regulering af retslige forhold. For nok fremhæver informationsavisen enstemmighed som grundlæggende princip, men nævner også et par muligheder for flertalsafgørelser. »I tvivl« rubriceres imidlertid på linje med et forkert svar.

På positivlisten står til gengæld analysen af vælgeres begrundelse for et ja- eller nej. Det vises overbevisende, at vælgerne er for økonomisk samarbejde i EF, men siger nej til det politiske

samarbejde. Videre fremgår det, at vælgerne især forstår EF som et økonomisk samarbejde. Maasticht derimod ses i udstrakt grad som politisk samarbejde. Og mens økonomi havde en betydelig plads blandt vælgeres begrundelser for at stemme ja til Maasticht, var nej'et i høj grad præget af politiske begrundelser, nemlig tab af selvstændigheden.

Den analyse er næsten i sig selv nok til at bære bogen.

Hans Jørgen Nielsen,
lektor,
Institut for Statskundskab,
Københavns Universitet

Preben Melander (red.) »Valg af informationsteknologi på virksomhedens vilkår. Edb som udviklingsressource, konkurrencemiddel og organisatorisk infrastruktur«

Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1992,
162 sider, 210 kr.

Forfattere: Niels Bjørn-Andersen, Finn Carstens, Johan Christiansen, Peter Dorby, Berit Döhl, Svend Aage Filtenborg, Preben Melander, Jan Mouritzen, Jacob Christian Møller, Steen Nygaard-Andersen, Jens Schou Christensen og Thomas Skousen

»Diskussionerne af en egentlig informationsteknologisk strategi (er) hovedsageligt baseret på »common-sense« betragtninger over en række – ofte endnu ikke realiserede – mulige spændende opgaver, teknologien kunne bidrage til løsning af. Der er kun meget få analyser af, på hvilken måde informationsteknologi er signifikant (i.e. har selvstændig betydning). Det vil sige, at den oftere ses i sammenhæng med formodede fordele end i sammenhæng med dens beskrevne betydning i organisationer, som den giver sig til kende gennem empiriske observationer«.

Således skriver John Christiansen og Jan Mouritzen i deres kritiske gennemgang af »SVIR-konceptet« i deres bidrag til »Valg af informationsteknologi på virksomhedens vilkår«. SVIR står for »Styring af Virksomhedens Informations Resourcer«, og dette emne er i den ene eller den anden form det gennemgående tema i antologien. Den kritik, som rejses i Christiansens og Mouritzens grundige diskussion af idéer, indhold, teoretisk underbygning og empirisk dokumentation bag den nævnte »koncept« kan i større eller mindre grad rettes mod hver af de artikler, antologien i øvrigt indeholder.

Bogen skal, i følge forordet, hente sin berettigelse i et »akut behov for nyere litteratur inden for feltet informatikvalg, informatikstrategi og teknologivurdering«, der »konkret tager fat på problemerne med at vurdere og vælge en specifik teknologi ud fra en given virksomhed behov.« I forhold til denne målsætning er de fleste af artiklerne i antologien bemærkelsesværdigt rensset for *konkrete*, empirisk dokumenterede, overvejelser. Dens artikler er præget af det, som Christiansen og Mouritzen kalder »common sense betragtninger« med mange, for at bruge deres begreb, »checkliste-teorier« uden egentlig teoretisk underbygning af de opstillede huskesedler. Som Christiansen og Mouritzen anfører, er en »checkliste« jo blot »en dosmerseddel, som ikke giver nogen forklaring på koblingerne mellem elementerne«. Sådanne huskesedler »underspecificerer den dokumentation, der skal til for en given konklusion, og de antyder dermed en »videnskabelighed«, de ikke kan bære«.

Retfærdigvis skal nævnes, at nogle af bidragene til antologien faktisk henviser til empiri. Således bygger Andersen og Nygaard-Andersens artikel på en interviewundersøgelse gennemført blandt 29 informatikchefer. Kriterierne for udvælgelse af respondenterne beskrives kun nødtørftigt. Til gengæld er artiklen rig på tabeller og diagrammer med procentfordelinger over de 29 interview-personers svar. I Skousens artikel om datakommunikationsstrategi refereres til en noget større spørgeskemaundersøgelse. Men de anbefalinger, artiklen munder ud i, synes ikke at have megen sammenhæng til den empiriske undersøgelse. Møllers artikel argumenterer for succesfuld anvendelse af

ekspertsystemer til forbedring af en virksomheds konkurrenceevne med henvisning til indførelse af ekspertsystemer i Hafnia (hvilket i sig selv burde give stof til eftertanke), dog uden at en egentlig systematisk opsamling af erfaringerne fra denne case anvendes til dokumentation af ekspertsystemernes påståede fordele, eller af den check-liste, som også dette bidrag indeholder.

Blandt de hovedproblemer, som antologiens artikler tager afsæt i, er den angiveligt *mangelfulde anvendelse af informationsteknologi*: administrativ informationsteknologi har »indbygget langt større anvendelsesmuligheder, end vore virksomheder er i stand til at udnytte«, som påpeget af Melander og Dorby i deres artikler. En grund til denne mangelfulde anvendelse ses hos Carstens og hos Dorby i *ledelsens konservatisme* i forhold til anvendelse af teknologien. For at give ledelsen en aktiv og innovativ rolle skal det der kaldes »IT-strategien« integreres i virksomhedens overordnede strategi: »Strategiprocessen skal (...) skabe den nødvendige ramme, der giver os mod til at hoppe i vandet, og ikke mindst at komme op igen«, skriver Carstens. Denne *strategiske* placering af informationsteknologien fremhæves af de fleste af bogens forfattere, hvad enten man påpeger nødvendigheden af en »datakommunikationsstrategi« (Skousen), en strategi for »styret downsizing« (Dorby), strategiske overvejelser over lokalnetteknologi (Schou-Christiansen), anvendelse af ekspertsystemer til styrkelse af konkurrence-evnen (Møller), eller brug af CASE værktøjer i sammenhæng med de forretningsmæssige mål (Filtenborg).

Nødvendigheden af strategiske overvejelser, »opmærksomhedsskabende« planlægning og bestandig vurdering på basis af check-lister mv. ses samtidig som udløst af det *anarki*, som decentral udvikling af PC-løsninger har medført. Dette problem tages specielt op i Dorbys og i Skousens bidrag. På den ene side har disse anarkiske processer godt nok medført opblomstring af kreativitet hos brugerne, men på den anden side gjort såvel edb-afdeling som ledelse utrygge ved ustyrligheden. Dorby fremhæver at »brugernes kortsigtede behov« meget vel kan være i modsætning til »virksomhedens behov«. Den ustyrlige udvikling skal gøres styrbar, hos Dorby igennem imple-

mentering af »organisert anarki« og hos Skousen igennem etablering af »en ny orden« via en datakommunikationsstrategi. Kreativiteten skal bevares, og udnyttes, men samtidig styres.

Den centrale *strategiske* placering af informationsteknologien nødvendiggør en ændret *organisatorisk* status for de mennesker, som er i stand til at rådgive om og varetage en strategisk IT-udvikling, informatik-folkene. Som integreret led i virksomhedens forretningsstrategi skal IT-strategien flyttes fra en underordnet edb-afdeling til forretningsorganisationen. Men som påpeget af bl.a. Melander, betyder det ikke, at den ikke skal varetages af *professionelle*: »Det er informatik-folkenes opgave at give 'politikerne' en viden, som sætter dem i stand til at« vurdere samspillet mellem de mange dimensioner i de informations-teknologiske muligheder. Det handler, som Christiansen og Mouritzen anfører, måske om en »organisatorisk forankring af informatikfunktionen som selvstændigt organisatorisk element«, hvor der opnås en »professionalisering af informa-

tionsformidling og -fortolkning«, hvormed man har banet vejen for »et fag, hvis udøvere bør tages med på råd og gives plads ved direktionsbordet«. Med andre ord: »Informatik-folket ønsker en platform for at komme ind i virksomhedernes direktioner og bestyrelser. SVIR er et af svarene til at opnå dette«.

Måske kan nærværende antologi også ses i denne sammenhæng, eller for at vende tilbage til Christiansen og Mouritzen, som en »oprustning af informatik-folkenes virksomhedspolitiske argumentation«. Bidrager den i øvrigt ikke med megen ny, veldokumenteret og teoretisk underbygget viden, så er dens berettigelse måske netop at medvirke til en sådan oprustning, via forsøg på at forsyne teknologisk snusfornuft med en aura af selvstændig videnskabelighed og professionalisme.

Bolette M. Christensen,
lektor,
Institut for Statskundskab,
Københavns Universitet

Nr. 2 - 1993
66. årgang

**Jurist- og
Økonomforbundets
Forlag**

Øko no mi Poli tik